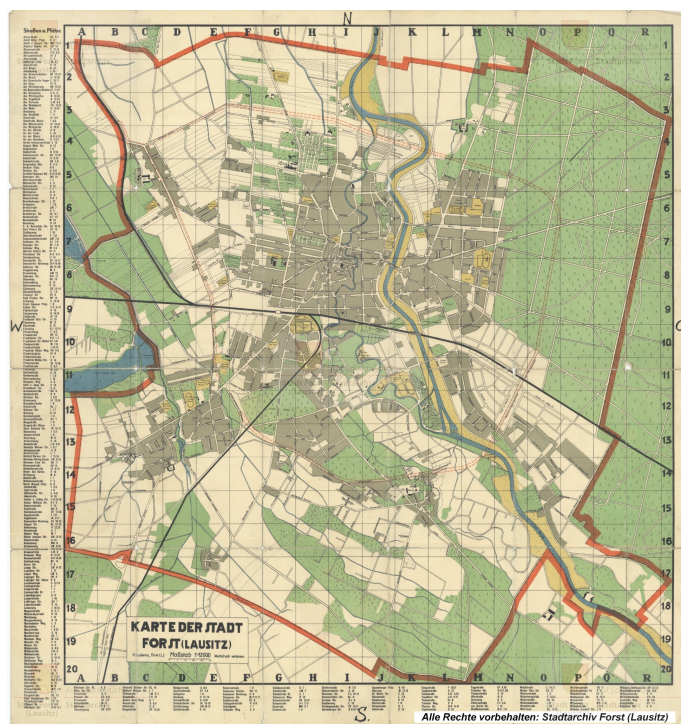

Forst (Lausitz) - miasto po obu stronach Nysy

Materiał wizualny wykorzystany na podstronie. Szczegółowy podpis i źródło znajdują się w wersji internetowej.

Historia Forst od średniowiecza do podziału w 1945 r. - Biebersteinowie, Brühl, włókienniczy „niemiecki Manchester”, Berge, Skurum oraz kronika Schneidera z 1846 r.

Karte der Stadt Forst (Lausitz)

Historyczny plan miasta Forst (Lausitz), skala 1:12 000. Mapa pokazuje zwarty organizm miejski po obu stronach Nysy przed powojennym podziałem granic państwową. Źródło: Stadtarchiv Forst (Lausitz).

Schemat autorski Fundacji Rokita. Pokazuje relacje historyczne, nie granice geodezyjne.

Dlaczego Forst znajduje się pod „Zasieki”?

Dziś Forst (Lausitz) i Zasieki leżą po dwóch stronach granicy, ale przed 1945 r. krajobraz był jednym organizmem. Trzeba jednak unikać uproszczenia: dzisiejsze Zasieki nie są wyłącznie dawnym „Berge”. Berge było starszą wsią, włączoną do Forst 1 kwietnia 1897 r., a później nazwą dużej prawobrzeżnej dzielnicy. Skurum było osobnym folwarkiem i owczarnią, przyłączonym do Forst dopiero w 1929 r. Po wojnie polskie Zasieki objęły obszary obu tych historycznych jednostek. Dlatego historia Forst jest dla Zasieków historią bezpośrednio lokalną, a nie tylko historią sąsiedniego niemieckiego miasta.

Od kościoła św. Mikołaja do Biebersteinów

Oficjalna chronologia Forst rozpoczyna się od 1265 r., kiedy położono kamień węgielny pod kościół św. Mikołaja. W 1352 r. Friedrich III von Meißen nadał Herrschaft Forst Katharinie von Ileburg, a w 1380 r. Hans von Bieberstein kupił Forst od Ileburgów. W 1428 r. Ulrich, Wenzel i Friedrich von Bieberstein potwierdzili prawa miejskie. Ród ten kształtował miasto aż do wygaśnięcia linii w 1667 r. Dzisiejszy herb Forst świadomie nawiązuje do herbu Biebersteinów; współczesny, urzędowy wzór w czerwieni i złocie wprowadzono w 2011 r.

Autorska oś czasu na podstawie oficjalnej chronologii miasta i kwerendy projektu.

Wojna, sukiennicy i narodziny miasta włókienniczego

W 1626 r., podczas wojny trzydziestoletniej, w Forst przebywał Wallenstein. Dwa lata później chronologia miejska notuje napływ śląskich sukienników z Lissy, Meseritz i Fraustadt, czyli z Leszna, Międzyrzecza i Wschowy. To ważny punkt w historii miasta: rzemiosło tekstylne, obecne wcześniej, zaczęło nabierać znaczenia, które w XIX w. przekształci Forst w wielki ośrodek przemysłowy.

Brühl, Pförten i pożar 1748 roku

W 1746 r. Herrschaft Forst kupił Heinrich von Brühl. Tym samym dzieje Forst ponownie silnie związały się z Pförten, dzisiejszymi Brodami. W 1748 r. wielki pożar spustoszył miasto. Forst odbudowano według koncepcji Brühla i budowniczego Johanna Christopha Knöffela. Katastrofa paradoksalnie ukształtowała barokowy charakter późniejszego centrum. Związek Forst-Pförten nie był więc jedynie nazwą własności ziemskiej: oznaczał wspólne elity, administrację, drogi, gospodarkę i instytucje.

„Niemiecki Manchester” nad Nysą

Po 1815 r. Forst znalazło się w państwie pruskim, a w 1821 r. kupiec Jeschke uruchomił pierwszą fabryczną przędzalnię. Mechanizacja i kolej gwałtownie zmieniły skalę produkcji. Materiały miejskiego Industriekulturpfad podają, że około 1925 r. w granicach miasta działało 288 fabryk tekstylnych, z których większość była połączona z siecią miejskiej kolei przemysłowej „Schwarze Jule”. Jej budowę rozpoczęto w 1892 r.; oficjalna chronologia miasta odnotowuje kolej w 1893 r. Rozproszone fabryki, kominy, bocznice i kanały sprawiły, że Forst zyskało przydomek „niemieckiego Manchesteru”. Rozwój obejmował także prawy brzeg Nysy i dawne Berge.

1945 - ruiny i nowa granica

Walki końca II wojny światowej przyniosły katastrofalne zniszczenia. Oficjalna kronika miasta podaje, że w 1945 r. około 85% Forst leżało w gruzach. Granica poprowadzona Nysą Łużycką przecięła dotychczasową przestrzeń miejską. Zachodnie centrum pozostało w Niemczech, natomiast prawobrzeżne obszary dawnego Forst-Berge i teren Skurum znalazły się w Polsce. Opis zespołu „Akta miasta Forst” w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze wskazuje, że po wojnie niemal cała zabudowa prawobrzeżnej części została rozebrana, a pozostała osada otrzymała nazwę Zasieki. Dzisiejsza cisza po polskiej stronie Nysy jest więc skutkiem przerwania miejskiej ciągłości, a nie dowodem, że wcześniej nie było tu miasta.

Co naprawdę wnosi kronika Schneidera?

Chronik der Stadt und Standesherrschaft Forst vor und nach der Vereinigung mit der Standesherrschaft Pförten

Tytuł, którego szukaliśmy, brzmi dokładnie: Chronik der Stadt und Standesherrschaft Forst vor und nach der Vereinigung mit der Standesherrschaft Pförten. Johann Christoph Schneider wydał dzieło w Gubinie w 1846 r.; cyfrowy egzemplarz Bayerische Staatsbibliothek ma XIV + 342 strony i jest drukowany frakturą. Schneider znał oba ośrodki z praktyki: od 1802 r. pracował w Pförten, a od 1819 r. był superintendentem i głównym pastorem w Forst. Kronika opisuje nie tylko chronologię polityczną, lecz także kościoły, szkoły, sądownictwo, policję, gospodarkę, uroczystości i niezwykle wydarzenia. Szczególnie ciekawy jest obraz wspólnych instytucji Forst-Pförten za Biebersteinów. Edycja źródłowa z 1909 r., korzystająca ze Schneidera, omawia utworzenie konsystorza w Forst i przytacza rozporządzenie Johanna i Abrahama von Bieberstein z 5 kwietnia 1587 r. Jednocześnie jej autorzy wyraźnie ostrzegają, że część informacji Schneidera jest nieweryfikowalna z powodu braku wskazania źródeł. Dlatego w Fundacji traktujemy tę kronikę jako cenne źródło XIX-wieczne, ale nie jako nieomylną relację.

Otwórz digitalizację DDB

Jak czytamy Schneidera

Fakty datowane w kronice sprawdzamy w źródłach miejskich i archiwalnych. Anegdot, których Schneider nie opatrzył podstawą źródłową, nie przedstawiamy jako bezspornych faktów.

Dokumenty, mapy i obrazy miasta

Karte der Stadt Forst (Lausitz)

Plan miasta przed 1945 r. pokazuje wspólną przestrzeń Forst i terenów dzisiejszych Zasiiek.

Kopia przekazana Fundacji; podpis źródłowy: Stadtarchiv Forst (Lausitz).

Berliner Platz, 1919

Pocztówka dokumentuje miejski krajobraz Forst przed wielkimi zniszczeniami 1945 r.

Wikimedia Commons / Zeno, domena publiczna.

Bismarckplatz i Georgianum, ok. 1900

Widok reprezentacyjnej przestrzeni miejskiej z przełomu XIX i XX wieku.

Wikimedia Commons / Zeno, domena publiczna.

„Schwarze Jule”, 1906

Lokomotywa nr 36 Forster Stadteisenbahn z tablicą fabryczną.

Stadt Forst (Lausitz) / Museumsverein Forst; prawa przy obiekcie źródłowym.

Forst po walkach 1945 r.

Widok ruin wykonany z wieży obserwacyjnej pokazuje skalę zniszczeń miasta.

Fot. Günter Wotzka, zbiór Museumsverein Forst; prawa przy źródle.

Nowe ustalenia z kwerendy miejskiej i archiwalnej

Nowsze opracowanie Jana Klußmanna pozwala precyzyjniej opisać początki miasta. Forst rozwinęło się przy brodzie przez Nysę, na przecięciu drogi solnej prowadzącej ku Polsce oraz osi łączącej Górne Łużyce z Guben. Rok 1265 pozostaje datą obecną w tradycji miejskiej, natomiast źródłowo pewniejsze są określenie civitas z 1352 r., wzmianka o burmistrzu i radzie z 1371 r. oraz potwierdzenie prawa magdeburskiego w 1428 r.

Kwerenda zachowuje rozbieżność dotyczącą początku panowania Bibersteinów: miejska kronika wskazuje rok 1380, a opracowanie akademickie 1385. Zamiast wybierać jedną datę bez wyjaśnienia, pokazujemy obie i odsyłamy do dalszej kontroli dokumentów lennych.

Wąskotorowa Forster Stadteisenbahn, uruchomiona w 1893 r., prowadziła tory ulicami i łączyła rozproszone fabryki z transportem kolejowym. Działała do 1965 r., a jej lokomotywy zapamiętano jako „Schwarze Jule”. Po okresie NRD produkcja tekstylna załamała się; w jednym z kompleksów trwała do 1992 r., a muzeum tekstylne otwarto w 1995 r.

Źródła i dalsza lektura

- Stadt Forst (Lausitz) - Chronik der Stadt Forst (Lausitz).
- Stadt Forst (Lausitz) - Industriekulturpfad, tablice lokalizacyjne.
- Archiwum Państwowe w Zielonej Górze - Akta miasta Forst, 89/2083/0.
- J. Ch. Schneider, Chronik der Stadt und Standesherrschaft Forst..., Guben 1846.
- Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts, t. 3, 1909.
- Stadt Forst (Lausitz) - urzędowa strona herbu; Anlage 2 do Hauptsatzung - urzędowy kolorowy wzór.
- Materiały projektu Fundacji Rokita: opracowanie „Zasieki - Berge i Skurum” (kwerenda Stadtarchiv Forst, archiwa polskie i niemieckie).

W skrócie

- 1265 - St. Nikolai
- 1380 - Bieberstein
- 1748 - wielki pożar
- ca. 1925 - 288 fabryk tekstylnych
- 1945 - ca. 85% miasta w gruzach

Berge ≠ Skurum

Berge i Skurum miały odrębny rodowód. Oba obszary znalazły się po 1945 r. w granicach polskich Zasieków.

PDF

Wersja do czytania, archiwizacji i dalszej kwerendy.